

МЕДІАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОЛЬЩІ

Розширення приватних засад кримінального судочинства в реалізації ідеї компромісу боротьби зі злочинністю зумовлює введення інституту примирення сторін як альтернативи існуючому арсеналу репресивних засобів впливу на винну особу. Зрозуміло, що такого роду акція була продиктована також необхідністю трансформації в кримінально-правову систему елементів реституції й досягнення мети кримінальної юстиції по деяких категоріях кримінальних справ іншим шляхом, тобто поза сформованої схеми: кримінальний процес – вирок і покарання – виконання вироку.

В останні 20 років у світі все більший авторитет завойовує альтернативне (відновне) правосуддя [6]. На перший план тут ставиться не покарання, а примирення правопорушника з жертвою і відшкодування збитку. Відновне правосуддя – це інший, новий погляд, інша філософія відповіді суспільства на злочин, інша парадигма. Рух відновного правосуддя виник у Канаді в середині 70-х років.

Питання примирення порушували у своїх дослідженнях такі вчені-правники, як Х.Д. Алікперов, Л.О. Воскобитова, Є.В. Давидова, О.Г. Кібальник, І.Г. Соломоненко, Є.В. Жидков, Р.Р. Максудов, М.Г. Флямер, Г.К. Герасенкова, О.В. Усс [Див.: 1; 2; 4; 6; 7; 8].

За цією парадигмою основна мета правосуддя – відновлення, що розуміється не формально-юридично як відновлення порушеного правопорядку, встановленого державою, а в широкому соціальному аспекті – як зцілення жертви, реальне відшкодування їй заподіяного злочинного шкоди, спокута провини кривдником, узяття ним на себе відповідальності, поновлення порушених відносин у соціальній спільності. Основними діючими особами, які вирішують проблеми, пов'язані з конкретним злочином, його причинами й наслідками, стають самі учасники події – правопорушник і жертва.

На підставі нового погляду на цю проблему будується й нова практика. Центральний елемент так званої технології примирення – посередництво. Програми примирення запроваджується незалежними організаціями, що тісно співробітничать із системою кримінальної юстиції. Справи їм передаються судами або органами розслідування. Примирення стає альтернативним способом реагування на злочин.

Оскільки медіація, тобто примирення жертви і правопорушника, не регламентовано чинним законодавством України, у встановленому законом порядку, актуальним з погляду перспективи втілення в життя цього процесу, є вивчення моделі медіаційного провадження в Польщі¹ як більш оптимальної і прийнятної для нашої країни. Модель медіації в Польщі набула теоретичного підґрунтя під час розробки цієї експериментальної програми й розвивалася в процесі її практичного застосування [3, с.57].

¹ За матеріалами публікацій у бюлетені «Відновне правосуддя в Україні».

Інститут медіації було запроваджено в польському кримінальному процесі після ухвалення Сеймом 6 червня 1997 р. Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів. Окремі норми, що стосуються медіаційної процедури, містяться в розділі 6 Кримінального кодексу, яким визначено засади призначення кримінальних покарань, і в розділі 52 Кримінально-процесуального кодексу, яким урегульовано порядок здійснення провадження у справах приватного обвинувачення. 10 червня 2003 р. КПК Польщі було доповнено статтею 23-а, яка створила умови для подальшого розвитку інституту медіації в кримінальному процесі.

На підставі цих статей Міністром юстиції Польщі 13 червня 2003 р. було підписано розпорядження «Про медіаційне провадження у кримінальних справах», яким встановлено методика призначення й відкликання установ та осіб, наділених правом провадити медіацію, спосіб і порядок проведення процедури медіації, вимоги до організацій та осіб-медіаторів, порядок їх реєстрації й виключення з відповідного реєстру при окружних судах, засади здійснення медіаційного провадження.

Згідно зі ст. 23-а Кримінально-процесуального кодексу Польщі під час попереднього слідства прокурор або орган дізнання (поліція), а також суд за ініціативою або за згодою обвинуваченого і потерпілого може направити справу до медіатора з метою її розгляду в порядку медіаційного провадження. Відповідне процесуальне рішення оформлюється у виді постанови, в якій визначається конкретна організація з числа внесених до реєстру медіаторів, яка здійснюватиме розгляд справи в порядку медіаційного провадження. Слід зауважити, що передача справи іншій організації, яка не включена до реєстру медіаторів, допускається лише у випадку необхідності негайного розгляду справи й за умов, що така організація надала згоду здійснювати медіацію й відповідає вимогам, установленим для зареєстрованих медіаторів.

Суд, прокурор або орган дізнання надає для розгляду справи в порядку медіаційного провадження відомості про обвинуваченого і потерпілого, опис діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа, та про його правову кваліфікацію. Прокурор або суд у виняткових випадках може надати медіаторові інформацію про наявні докази у справі. Не може бути передані медіаторові матеріали справи, які містять дані, що становлять державну або службову таємницю, інформацію про стан здоров'я обвинуваченого (затриманого), наявність у нього попередніх судимостей.

Після отримання постанови органа дізнання, прокурора або суду медіатор зобов'язаний: а) установити час і місце проведення зустрічі із обвинуваченим (затриманим) і потерпілим, провести її, поінформувати перед цим учасників медіаційного провадження про порядок здійснення медіації; б) провести медіаційне засідання, сприяти формулюванню положень медіаційної угоди й виконанню зобов'язань, що випливають з неї. Звертає на себе увагу положення польського законодавства, згідно з яким у разі неможливості організувати зустріч обвинуваченого (затриманого) з потерпілим медіатор вправі доводити до відома однієї зі сторін інформацію, отриману від другої сторони.

За результатами медіації медіатор складає звіт і направляє його органу, який виніс постанову про розгляд справи в порядку медіаційного провадження. Якщо останнє закінчилося підписання угоди між обвинуваченим (затриманим) і потерпілим, вона додається до звіту медіатора. Якщо ж результатами медіації угоду не підписано, медіатор вказує у звіті причини, через які не було досягнуто згоди про примирення сторін.

За Кримінально-процесуальним кодексом Польщі медіація допускається в кожній справі, у якій є потерпілий, у тому числі й у справах приватного обвинувачення. Однак за існуючою в цій країні практикою для розгляду в порядку медіації передаються лише справи приватного обвинувачення і справи по обвинуваченню у вчиненні злочинів, за які Кримінальним кодексом передбачено позбавлення волі на строк до п'яти років. Загалом же можливість застосування процедури медіації цілком залежить від волевиявлення прокурора або суду.

Строки медіаційного провадження визначаються у ст. 23-а КПК, де передбачено, що воно може тривати не довше одного місяця, причому цей строк не включається до строку попереднього слідства.

Що стосується правових наслідків медіації, то вони визначені лише для справ приватного обвинувачення. Зокрема, у випадку завершення медіаційної процедури підписанням угоди між потерпілим і обвинуваченим ч.2 ст. 492 КПК передбачає обов'язкове закриття провадження у справі.

Що ж до інших категорій кримінальних справ, то медіація та її результати можуть враховуватися судом або прокурором у таких випадках, як-то: а) призначення покарання нижче найнижчої межі, умовне звільнення від покарання; б) призначення покарання, узгодженого між прокурором та обвинуваченим, за поданням прокурора. При цьому останній може ввійти до суду з поданням про винесення обвинувального вироку без розгляду справи в суді по суті, якщо передбачене кримінальним законом покарання за злочин не перевищує десяти років позбавлення волі, наслідки злочину не є тяжкими, а вивчення особистості обвинуваченого свідчить про те, що цілі кримінального процесу будуть досягнуті; в) закриття справи за поданням прокурора; г) постановлення обвинувального вироку за поданням (клопотанням) обвинуваченого, яке має місце, коли до закінчення першого слухання справи в суді він вносить до суду подання про постановлення обвинувального вироку щодо нього без подальшого розгляду справи. Це подання задовольняється судом, якщо проти цього не заперечує прокурор, наслідки злочину не є тяжкими й цілі кримінального процесу можуть бути досягнуті.

Необхідно зауважити, що польське законодавство в частині організації і проведення медіації у кримінальних справах відповідає європейським стандартам, зокрема, забезпечує вимоги Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи №R(99)19 від 15 вересня 1999 р. «Посередництво у кримінальних справах» щодо: а) забезпечення доступності цієї правової процедури на будь-якій стадії розгляду справи; б) автономності медіації в рамках кримінального судочинства; в) встановлення умов передачі справ на розгляд в порядку медіації; г) закріплення за прокуратурою, органами слідства й дізнання повноважень стосовно передачі справи на розгляд в порядку медіації; д) оцінки результатів цієї процедури; е) можливості здійснення медіації за умови відмови сторін від проведення спільних зустрічей; є) установа кваліфікаційних вимог до медіаторів тощо.

Медіація не є й не може бути панацеєю від усіх проблем, що стоять перед правосуддям. Вона не є також універсальним засобом для того, щоб упоратися з таким явищем, як злочинність. Однак ця правова процедура, відіграючи додаткову роль у кримінальному процесі, служить однією з можливих реакцій на злочин [9, с.47].

Список літератури: 1. Аликперов Х.Д. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим // Законность. – 1999. – № 6. – С. 11-18. 2. Воскобитова Л.А. Правовое регули-

рование процедуры примирения в уголовном судопроизводстве // Государство и право на рубеже веков. Криминология. Уголовное право. Судебное право. – М., 2001. – С. 203-205. **3. Вуйчик Д.** Медіація між правопорушником і потерпілим у справах за участі неповнолітніх правопорушників у Польщі // Розвиток медіації в Україні. Польсько-українська співпраця: Зб. ст. – К.: Арт-Бюро, 2004. – С. 48-62. **4. Давыдова Е.В., Кибальник А.Г., Соломоненко И.Г.** Примирение с потерпевшим в уголовном праве. – Ставрополь: Право, 2002. – 86 с. **5. Жидков Э.В.** Примирение сторон как средство разрешения социального конфликта в обществе // Рос. судья. – 2003. – № 9. – С. 3-7. **6. Зер Х.** Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание. – М.: Центр «Суд.-прав. реформа», 1998. – 224 с. **7. Максудов Р.Р., Флямер М.Г., Грасенкова А.К.** Институт примирения в уголовном процессе: необходимость и условия развития // Правозащитник. – 2000. – № 2. – С. 18-23. **8. Томин В., Сверчков В.** Соотношение уголовного материального и процессуального законодательств // Законность. – 2002. – № 5. – С. 6-8. **9. Яницька Д.** Що таке медіація в Польщі // Розвиток медіації в Україні. Польсько-українська співпраця: Зб. ст. – К.: Арт-Бюро, 2004. – 228 с.

Надійшла до редакції 05.11.2007 р.